

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Türkiye'de Coğrafya I

ISSN 1303-9369

e-ISSN 2687-6299

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 17 • Sayı: 33 • 2019 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN 2687-6299 e-ISSN 1303-9369**

Yayın Kurulu

Şevket Kamil Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardiç, Alim Arlı, Serhat Aslaner, Zahit Atçıl, Ayşe Başaran, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, Nicole Kançal-Ferrari, Fatma Samime İnceoğlu, Özgür Kavak, Abdulhamit Kırmızı, Özgür Oral, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük, Fatma Deniz Uzundağ

Danışma Kurulu

Gabor Agoston, Engin Deniz Akarlı, Cemil Aydın Evangelia Balta, Ali Birinci, Gökhan Çetinsaya, İhsan Fazlıoğlu, Mehmet Genç, Tevfik Güran, Nelly Hanna, Mehmet İpşirli, Cemal Kafadar, Mustafa Kara, Sabri Orman, Orlin Sabev, Zan Tao, Hüseyin Yılmaz

Türkçe Redaksiyon Zübeyir Berk, Ahmet Özer

Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Fatih İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 **Faks** 0212. 513 32 20

e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org

Basım Yılı 2020

Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Sibel Yalçın

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerce taranmaktadır.

Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlansın iade edilmez.

© Yayımlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Türkiye’de İslami İlimler: Türkiye’de Coğrafya I

SAYISI

Sunuş 5-7

Başlangıcından XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk İslam Coğrafyacılığı (Ekoller, İsimler ve Eserler) 9-40

İlhami DANIŞ

Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları 41-104

Ahmet ÜSTÜNER

Türkiye’de Tarihi Coğrafya Literatürü 105-156

Osman GÜMÜŞÇÜ

Cumhuriyet Türkiye’sinde Kartografya 157-204

Murat TANRIKULU

Türkiye’de Coğrafya Alanındaki Coğrafi Bilgi Sistemleri Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme 205-252

Hasan ÖZDEMİR

Hayati Doğanay ile Türkiye’de Coğrafya Çalışmaları Üzerine 253-268

Osmanlı Coğrafya Literatürü ve “Acâibü’l-Mahlûkât Janrı” 269-286

Feray COŞKUN

Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Coğrafya Ders Kitapları Literatürü 287-317

Didem Sevtap KAYA

Kraliyet Coğrafya Derneği ve Anadolu’ya Yönelik Faaliyetleri (1835-1845) 319-348

Özgür YILMAZ

Reinhard Stewig’in Bursa Çalışmaları 349-364

Ali YİĞİT – Meryem Hayır KANAT

Sunuş

Türkiye’de İslami İlimler üst başlığıyla bu alanda yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen 12 ciltlik serimizi bitirdikten sonra *Türkiye’de Coğrafya* çalışmaları ile devam ediyoruz. *Türkiye’de İslami İlimler* serimizi *Tefsir ve Kur’an İlimleri*’ni iki cilt, *Hadis*’i tek cilt, *Fıkıh* çalışmalarını *Osmanlı Dönemi I-II*, *Cumhuriyet Dönemi I-II* olmak üzere dört cilt, *Kelâm ve Mezhepler Tarihi*’ni I-II-III olarak üç cilt ve *Tasavvuf* sayılarını iki cilt halinde yayınlamıştık. Şimdi ise üç sayı halinde yayınlayacağımız *Türkiye’de Coğrafya* sayılarıyla karşınızdayız. Bu seride Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde yapılan Coğrafya çalışmalarının bir envanterinin çıkarılması, bu alanı genel olarak tanımlayabilmek için mevcut çalışmaların değerlendirilmesi, henüz araştırmacıların yeteri kadar ilgisini çekmemiş kaynak ve temaların gündeme getirilmesi ve bu alana katkıda bulunmuş belli başlı kurumsal ve kişisel gayretlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de Coğrafya sayılarının elinizdeki bu ilk sayısı daha çok Osmanlı dönemi coğrafya çalışmalarına odaklanmaktadır. Sayı, İlhami Daniş’in “Başlangıcından 16. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk-İslam Coğrafyacılığı (Ekoller, İsimler, Eserler)” başlıklı makalesi ile başlamaktadır. İlhami Daniş, Orta Asya’dan İstanbul’a kadar uzanan geniş coğrafyada İslam’ın başlangıcından 16. yüzyılın sonuna kadar olan dönemde yaşamış Türk-İslam coğrafyacılarının eserlerini, ortaya çıkış süreçlerini, kaynaklarını ve tabi oldukları ekolleri incelemektedir. Ahmet Üstüner’in “Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları” adlı sayının ikinci makalesinde Üstüner, 17. yüzyıl ve sonrasında Osmanlı Devleti’nde yaşamış olan coğrafyacıları incelemiştir. Katip Çelebi, Ebubekir Dimeşki ve İbrahim Müteferrika gibi isimlerin çalışmalarını hem eserlerin muhtevası hem de haritacılık açısından değerlendiren Ahmet Üstüner, Osmanlı klasik çağından sonraki coğrafya eserlerinin kapsamlı bir hâsılasını ortaya koymaktadır. Sayının üçüncü yazısı ise Osman Gümüşçü’nün kaleme aldığı “Türkiye’de Tarihi Coğrafya Literatürü” adlı makaledir. Gümüşçü, geçmişin coğrafyası olarak tanımlanan tarihi coğrafya alanında Türkiye’de

yapılan çalışmaları incelemektedir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nden sonra başlayan tarihi coğrafya çalışmaları günümüz Türkiye'sinde halen devam etmektedir ve Osman Gümüşçü, bu süre zarfı içerisinde yazılmış tarihi coğrafya eserlerini iki grupta inceleyerek analitik bir okuma yapmış ve bu eserlerin dününü, bugününü ve yarınını tartışmıştır.

Murat Tanrıkulu'nun yazdığı "Cumhuriyet Türkiye'sinde Kartografya" adlı makale, Osmanlı'nın son dönemlerinden cumhuriyete geçişte kartografya çalışmalarının seyrini gözler önüne sermektedir. Murat Tanrıkulu, kartografya çalışmalarını etkileyen siyasi ve sosyal olaylar ışığında kartografyanın durumunu anlatmakta ve bu alanda yazılmış eserleri de incelemektedir. Sayının bir sonraki "Türkiye'de Coğrafya Alanındaki Coğrafi Bilgi Sistemleri Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makalesi Hasan Özdemir tarafından kaleme alınmıştır. Hasan Özdemir, 1990'lı yıllardan günümüze kadar Türkiye'de Coğrafi Bilgi Sistemleri alanında yazılmış iki yüz farklı eseri incelemiş ve içerikleri, kullandıkları yazılımlar ve çalışma sahaları gibi açılardan değerlendirmiştir. Feray Coşkun'un yazdığı "Osmanlı Coğrafya Literatürü ve 'Acâibü'l-Mahlûkât Janrı'" başlıklı makalesinde Coşkun, Osmanlı coğrafya literatürünün ilk örneklerini yani Arapça ve Farsça olarak yazılmış kozmografyaların Türkçe tercümelerini ele almakta ve bu eserlerin 'Acâibü'l-Mahlûkât janrı' altında sınıflandırılması ile ilgili mevcut akademik tartışmalara değinmektedir.

Türkiye'de Coğrafya sayımızın "Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Coğrafya Ders Kitapları Literatürü" başlıklı altıncı yazısını Didem Sevtap Kaya kaleme almıştır ve yazısında Osmanlı Devleti'nde ve erken cumhuriyet döneminde okutulan coğrafya ders kitaplarını ele almaktadır. Kaya, ilk kez okutulan coğrafya kitaplarını ve hangi okullarda okutulduklarını anlatmakta ve bibliyografyalar ile yazısını destekleyerek söz konusu dönemde okullarda verilen coğrafya eğitimi ile ilgili literatürün bir portresini çizmektedir. Özgür Yılmaz, "Kraliyet Coğrafya Derneği ve Anadolu'ya Yönelik Faaliyetleri (1835-1845)" başlıklı yazısında 1830 yılında Londra'da kurulmuş ve coğrafya alanında pek çok yayın faaliyetinde bulunan The Royal Geographical Society'nin (Kraliyet Coğrafya Derneği) cemiyet görevlilerinin ve konsolosların Anadolu'ya gelerek bu coğrafya hakkında 1835 ve 1845 yılları arasında yazdıkları raporları incelemektedir. Buna göre Yılmaz, söz konusu dönemde Kraliyet Coğrafya Derneği cemiyetinin Anadolu'daki coğrafi ve bilimsel faaliyetlerine ışık tutmaktadır. Coğrafya sayımızın ilk cildinin son yazısı ise Ali Yiğit ve Meryem Hayır-Kanat tarafından yazılmış "Reinhard Stewig'in Bursa Çalışmaları" adlı makalesidir. Yiğit ve Hayır-Kanat, 1929 yılında dönemin Almanya'sında doğmuş ve Anadolu coğrafyası ile ilgili pek çok çalışmalar yapmış olan Reinhard Stewig'in hayatını ve eserlerini incelemiştirler. Bilhassa Bursa üzerine çalışmalar yapan ve bu konuda toplam on iki farklı yayın yapan Stewig'in hayatını ve eserlerini ele alan Yiğit ve Hayır-Kanat da yazarın Bursa üzerine yaptığı çalışmalarını analiz etmektedirler.

Türkiye'deki Coğrafya çalışmalarını konu edinen bu sayıların söyleşileri Prof. Dr. Hayati Doğanay ve Prof. Dr. Süha Göney gibi alanın öncü isimleri ile gerçekleştirilmiştir. Söyleşilerde değerli hocalarımızın akademik çalışmalarının seyrini, Türkiye'deki ve dünyadaki coğrafya çalışmaları ile ilgili düşüncelerini; kazanımlar, sorunlar ve öneriler çerçevesinde bugünkü ve gelecekteki coğrafya çalışmalarının gidişatı üzerine görüşlerini bulacaksınız. Elinizdeki Türkiye'de Coğrafya Çalışmaları sayısında Prof. Dr. Hayati Doğanay ile yapılan söyleşiyi okuyabilirsiniz.

Türkiye'de Coğrafya sayılarımızda çeşitli nedenlerden ötürü yer verilemeyen, bununla beraber coğrafya literatürü çerçevesinde zikredilmesi gereken bazı alanlar ve türler de bulunmaktadır. Sayının planlama aşamasında gündeme alınmış olmakla birlikte yazıları muhtelif sebeplerle temin edilemeyen çalışmalar vardır. Örneğin; Osmanlı Dönemi'nde kartografya ve coğrafyanın astronomi ve kozmoloji gibi alanlarla olan ilişkisi, kültürel coğrafya araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Kürsüsü ve son olarak bölge planlama literatürü bu konulardan bazılarıdır. Dolayısıyla *Coğrafya* sayılarının Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleriyle ilgili olan ciltlerinin, Türk akademisinde şimdiye değin yapılanlar kadar yapılamayanlar yahut yapılmamış olanlar hakkında da fikir vermesi ve bundan sonraki araştırmaların, alanı kapsamak üzere daha yoğun ve planlı olarak gerçekleştirilmesine katkıda bulunması umulmaktadır.

Türkiye'de Coğrafya sayılarında yazıları bulunan ve söyleşi yapılan bütün hocalarımıza ve derginin ortaya çıkmasında büyük payı olan sayı editörümüz Prof. Dr. Cemalettin Şahin'e bilhassa teşekkür ediyoruz. İlâveten; danışma ve yayın kuruluna, makale hakemlerine, ajans görevlilerine, redaksiyon ve tercüme ekibine ve tüm bu süreçleri takip eden Fatma Deniz'e teşekkürü borç biliriz. *Türkiye'de Coğrafya II* sayısında görüşmek üzere...

Yazar ve okuyucularımıza bir not: TALİD, Türkiye'de Coğrafya I konulu 33. sayısından itibaren yayın hayatına elektronik dergi olarak devam edecektir. Sınırlı sayıda basılacak olan dergilerimize erişmek için bizimle iletişime geçebilirsiniz.

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi